

”EI HYVÄ TÄMÄKÄÄN”
SANASEMANTTINEN TUTKIMUS SUBSTANTIIVEISTA
VANHUS, SENIORI JA IKÄIHMINEN

Suomen kielen
kandidaatintutkielma
Oulun yliopisto
15.7.2021

Jenna Aunio

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Aiheen esittely, tutkimusongelma ja -kysymykset	1
1.2. Aiemmat tutkimukset	2
2. TEOREETTINEN VIITEKEHYS	6
2.1. Lähimerkityksisyys ja sanakirjamääritelmät	6
2.2. Kognitiivinen kielioppi ja substantiivit	8
3. KYSELYTUTKIMUS JA AINEISTO	10
3.1. Kyselytutkimus semantiikan välineenä ja kyselylomakkeeni	10
3.2. Aineistonkeruu	12
4. ANALYYSI	14
4.1. <i>vanhuksen</i> ikä ja sävy	14
4.2. <i>seniorin</i> ikä ja sävy	17
4.3. <i>ikäihmisen</i> ikä ja sävy	19
4.4. Nimitysten muodollisuusjakauma ja tilanteinen käyttö annetussa kontekstissa	22
4.5. Yhteenveto	28
5. PÄÄTÄNTÖ	31
LÄHTEET	34
LIITE	

1. JOHDANTO

1.1. Aiheen esittely, tutkimusongelma ja -kysymykset

Suomen kielessä on paljon nimityksiä, joilla viitataan vanhoihin ihmisiin. Suomessa on jonkin verran tehty selvityksiä sosiaali- ja terveydenhuoltoalalla siitä, mitä nimityksiä vanhoista ihmisistä olisi korrektaa käyttää, mutta kielitieteessä nimityksiä ei ole vielä kovin paljoa tutkittu. Kielitieteen tutkimuskentällä on siis tilaa tutkimukselleni, joten tutkin kandidaatintutkielmassani nimitysten *vanhus*, *seniori* ja *ikäihminen* semantiikkaa. Tutkimukseni viitekehyksenä on kognitiivinen kielentutkimus, ja tarkastelen nimityksiä erityisesti Ronald W. Langackerin (1987) kehittämän kognitiivisen kieliopin kuvausmallin avulla, sillä se tarjoaa työkaluja merkityksen tutkimiseen (ks. luku 2.2.). Kognitiivisessa kieliopissa merkitys nähdään keskeisenä tutkimuskohteena eikä kielijärjestelmää ja kielenkäyttöä rajata erillisiksi osiksi (Leino 1993: 11). Lisäksi tutkimukseni nojautuu D. A. Crusen (1986) teoriaan lähimerkityksisistä sanoista (ks. luku 2.1.).

Vanhoihin ihmisiin viitataan niin substantiiveilla kuin adjektiiveillakin, kuten *seniorikansalainen*, *eläkeläinen*, *ikäihminen*, *varttunut*, *iäkäs* ja *ikäntynyt*. Koska eri sanaluokan sanojen semanttinen tarkastelu eroaa toisistaan ja niiden kuvaamisessa käytetään erilaista teoreettista käsitteistöä, rajasin tutkimuskohteekseni kolme substantiivia: *vanhus*, *seniori* ja *ikäihminen*. *vanhus*-, *seniori*- ja *ikäihminen*-nimitykset esiintyvät myös useissa sosiaali- ja terveydenhuoltoalalla tehdyissä selvityksissä (Laakso & Leinonen 2016; Mäkinen & Rahkonen 2013; Rahkonen 2018; Absetz, Fogelholm, Haapola, Heinonen, Kasila, Karisto, Mäkelä, Seppänen, Talja, Uutela, Valve & Väänänen 2007). Käsittelen näitä tutkimuksia tarkemmin luvussa 1.2.

Nimitykset muovaavat käsitystä persoonasta, identiteetistä ja suhteesta muihin ihmisiin, joten ei ole yhdentekevää, miten toisia ihmisiä nimitämme. Haluan tutkimuksessani selvittää, mitä mielikuvia ihmiset liittävät *vanhus*-, *seniori*- ja *ikäihminen*-sanoihin. Miten nimitykset eroavat toisistaan, ja millaisiin tilanteisiin nimitykset mielletään? Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

- Mitä mielikuvia nimityksiin liittyy nimityksen tarkoitteen ominaisuuksista, kuten esimerkiksi fyysisestä olemuksesta ja iästä?

- Miten nimitykset eroavat toisistaan affektiivisuudeltaan ja muodollisuudeltaan?
- Millaisiin tilanteisiin nimitykset mielletään?

1.2. Aiemmat tutkimukset

Kielitieteen näkökulmasta vanhoista ihmisistä käytettyjä nimityksiä on tutkittu vähän. Kaarina Mononen on alustavasti kartoittanut sanojen *iäkäs*, *vanhus*, *ikääntynyt*, *eläkeläinen*, *seniorikansalainen* ja *ikäihminen* herättämiä mielikuvia, joita hän esittelee artikkelissaan ”Vanhus vai seniorikansalainen?” (Gerontologia 2/2015). Kielen ja vuorovaikutuksen tutkijana Mononen (2015) on selvittänyt kyselytutkimuksella muun muassa, mistä vanhuus alkaa vastaajien mielestä, mitä mielikuvia vastaajilla on vanhainkodista ja millaisiin piirteisiin vanhojen ihmisten puhettavassa vastaajat ovat kiinnittäneet huomiota. Mononen havaitsi, että henkilön kunto ja toimintakyky nousivat esiin sanojen herättämiä mielikuvia kysyttäessä. Vastaajien mielestä *seniorikansalainen* on ominaisuuksiltaan hyväkuntoinen, aktiivinen ja viriili, mutta sana itsessään koettiin etäännyttäväksi, teennäiseksi ja viranomaiskieliseksi. Monosen tutkimuksen vastaajien mielestä *ikäihminen*-nimityksen käyttämisellä pyritään välttämään ikäsyryntää, ja nimitys yhdistettiin myös vanhojen ihmisten kerhotoimintaan ja hoiva-alan teksteihin. *vanhus*-nimitys herätti vastaajissa eniten negatiivisia mielikuvia. Mononen kiinnitti huomiota saamissaan vastauksissa siihen, että kysymys *vanhus*-nimityksen herättämisestä mielikuvista oli kerännyt muita nimityksiä enemmän kuvailua tarkoitteen ulkonäöstä. Vanhus miellettiin koukku-selkäksi, hitaasti vaeltavaksi ja harmaapäiseksi yli 80-vuotiaaksi. (Mononen 2015: 120–121.)

Karelia-ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelmassa tehdyssä opinnäytetyös- sään *Ikääntynyt, ikäihminen, seniori vai vanhus? Eri sukupolvien näkemyksiä ikääntymisen käsitteistä* Martta Laakso ja Heini Leinonen (2016) ovat tutkineet, miten eri sukupol- vien näkemykset käsitteistä *ikääntynyt*, *ikäihminen*, *seniori* ja *vanhus* eroavat toisistaan. Tässä tuon esille vain *ikäihmisestä*, *seniorista* ja *vanhuksesta* saadut vastaukset, sillä kä- sittelen samoja nimityksiä omassa tutkielmassani. Laakso ja Leinonen pyysivät tutkimuk- sessaan informanttejaan kuvailemaan ikääntyneen, ikäihmisen, seniorin ja vanhuksen ar- kea, ja saatuja vastauksia he käsitelivät narratiivisen analyysin keinoin. Opinnäytetyön tulokset osoittavat, että eri sukupolvien näkemysten välillä on sekä yhteneväisyyksiä että

eroavuuksia. Tuloksista myös selviää, että nimitykset voidaan laittaa ikäjärjestykseen nuorimmasta vanhimpaan seuraavasti: *ikäihminen, seniori, vanhus*. Laakso ja Leinonen havaitsivat vastaajien näkemyksissä yhteneväisyyksiä siinä, että mitä vanhempaa henkilöä kuvaavasta nimityksestä on kyse, sitä aikaisemmin eri ikäisten sukupolvien näkemykset muistuttavat toisiaan. Kaikki ikäpolvet pitivät ikäihmistä aktiivisena ja hyväkuntoisena eläkeläisenä. Senioria pidettiin aktiivisena toimijana. *vanhus*-nimityksellä vastaajat viittasivat viimeiseen ikääntymisen vaiheeseen, ja vanhus tarkoitteena koettiin toimintakyvyltään heikoksi. Tosin sota-ajan sukupolven vastauksissa vanhus nähtiin itsenäisempänä kuin muiden sukupolvien vastauksissa. (Laakso & Leinonen 2016: 32–34.)

Sosiaali- ja terveydenhuoltoalalla on tehty muun muassa kymmenen vuoden Ikihyvä Päijät-Häme -seurantatutkimus (2005), jonka tavoitteena oli kartoittaa Päijät-Hämeen ikääntyvän väestön terveyttä ja fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia (Absetz ym. 2007: 5). Kysely tehtiin vuosina 1946–50, 1936–40 ja 1926–30 syntyneille ihmisille. Kyselytutkimuksessa myös selvitettiin, mitä tutkittavat itse ajattelevat vanhoista ihmisistä käytetyistä nimityksistä *vanhus, vanha, ikäihminen, ikääntyvä, ikääntynyt, seniori* ja *kolmannessa iässä oleva*. Tutkimuksessa kysyttiin, ovatko nimitykset hyviä vai huonoja iäkkäistä ihmisistä käytettäviksi, ja kuinka hyvin ne kuvaavat vastaajaa itseään. Tuloksista selvisi, ettei vastaajien mielestä mikään nimityksistä ollut erityisen hyvä kuvaamaan iäkkäistä ihmistä saatikka heitä itseään. Kuitenkin *senioria* ja *ikäihmistä* pidettiin hyvinä vaihtoehtoina kuvaamaan iäkkäitä ihmisiä yleensä. *Kolmannessa iässä oleva* -nimitystä pidettiin kaikkein vieraimpana nimityksenä. Tutkimuksessa selvisi, että se, miten vastaajat haluavat itseään kutsuttavan, riippuu iästä. Nuorin vastaajajoukko piti *vanhus*-nimitystä hyvänä iäkkäistä ihmisistä käytettävänä nimityksenä, mutta vanhin ryhmä ei niinkään – he ovat mieluummin *ikäihmisiä*. (Absetz ym. 2007: 12, 21–24.)

Tuorein tutkimus vanhojen ihmisten ikään liittyen on Vanhustyön keskusliiton vuosina 2013 ja 2018 teettämä Eloisa ikä -avustusohjelman ikägallup (Mäkinen & Rahkonen 2013; Rahkonen 2018). Kyselytutkimuksella selvitettiin 15–79- ja yli 79-vuotiaiden näkemyksiä vanhuudesta. Vuoden 2013 tutkimuksesta selvisi, että 15–79-vuotiaiden mukaan vanhuus alkaa keskimäärin 72-vuotiaana ja yli 79-vuotiaiden mukaan 80-vuotiaana. Kummankin vastaajajoukon mukaan parhaimmat nimitykset mainittujen ikärajojen ylitäneille olivat *seniori* ja *ikäihminen*. (Mäkinen & Rahkonen 2013: 5–8.) Vuoden 2018 tutkimuksessa selvisi, että vanhuuden ikärajan keskiarvo oli noussut kahdella vuodella

ikävuoteen 74. Nimityksistä *ikäihminen* ja *seniori* olivat edelleen vastaajien suosiossa, mutta myös *vanhus*-nimitys oli noussut kolmen kärkeen. (Rahkonen 2018: 1–4.)

Kolme edellä esittelemääni tutkimusta eivät ole kielitieteellisiä tutkimuksia, mutta ne toimivat silti vertailukohteina omalle tutkimukselleni. Kielitieteen tutkimuskentässä kandidaatintutkielmani sijoittuu kognitiivisen kielentutkimuksen viitekehykseen. Ihmistarkoitteisia nimityksiä kognitiivisen kieliopin tarjoamin keinoin ovat tutkineet muun muassa Jenni Kynkäänniemi ja Anna-Maria Päivärinta. Kynkäänniemen (2018) pro gradu -tutkielma käsittelee parisuhdenimitysten *emäntä*, *muija* ja *vaimoke* semantiikkaa ja on jatkoa hänen tekemälleen kandidaatintutkielmalle, jossa hän tutkii nimitysten *vaimo*, *emäntä*, *akka*, *tyttöystävä*, *naisystävä*, *vaimoke*, *heila* ja *puoliso* merkityksiä (2015). Päivärinta (2017) puolestaan tutkii kandidaatintutkielmassaan mieheen viittaavien parisuhdenimitysten *miesystävä*, *poikaystävä*, *mies*, *isäntä*, *mieheke* ja *ukko* merkityksiä. Molemmat hyödyntävät tutkimuksissaan kognitiivista kielioppia merkityksen tarkastelussa. Kynkäänniemi (2018) tutkii, miten *emäntä*-, *muija*- ja *vaimoke* -nimitykset eroavat toisistaan ja millaisia mielikuvia ne herättävät kielenkäyttäjissä. Hän keräsi aineistonsa kyselylomakkeella. Tutkimuksesta selviää, että ikä ja parisuhde yhdistävät *emäntää*, *muijaa* ja *vaimoketta*. *emäntään* liittyy mielikuva aktiivisesta ja asioita toimeenpanelevasta aikuisesta tai keski-ikäisestä naisesta. *emäntä*-nimitystä pidettiin enemmän positiivisena kuin negatiivisena. *muija*-nimitystä puolestaan käytettiin teini-ikäisestä tai nuoresta aikuisesta naisesta parisuhteen alkutaipaleella. *muija* herätti negatiivisia mielikuvia, mutta nuorten vastaajien keskuudessa nimitystä pidettiin neutraalimpana. Vastaajat pitivät *vaimoketta* avoliitossa olevan naisen nimityksenä. Avioituneesta naisesta käytettäessä *vaimoke*-nimitys nähdään negatiivisena. (Kynkäänniemi 2018: 76–80, 85.)

Päivärinnan (2017) tutkimat parisuhdenimitykset *miesystävä*, *poikaystävä*, *mies*, *isäntä*, *mieheke* ja *ukko* eroavat toisistaan eniten tarkoitteen iän puolesta. *isäntä*, *mieheke* ja *ukko* mielletään viittaamaan vanhempaan ihmiseen, mutta leikki- ja hellittelymielessä niitä voidaan käyttää myös nuoremmista ihmisistä. Nimityksistä *miestä* ja *poikaystävää* ei pidetty negatiivisina toisin kuin *ukkoa* ja *miehekettä*. Käyttötilanteella on vaikutusta nimitysten sävyyn. Nimityksistä *miesystävää* pidettiin muodollisimpana nimityksenä, ja *mieheke* oli sopimaton viralliseen tilanteeseen. Päivärinnan tutkimuksessa vastaajien käsitykset vastasivat suurimmaksi osaksi sanakirjamääritelmiä. Vastaajilla oli sanakirjamääritelmiä

laajempi käsitys nimitysten sisältämästä tiedosta, joka liittyy parisuhteen sitoutumisen asteeseen. (Päivärinta 2017: 21–23.)

2. TOOREETTINEN VIITEKEHYS

Johdantoluvussa esittelin tutkielmani aiheen, ja kerroin tutkivani *vanhus-*, *ikäihminen-* ja *seniori-*nimitysten saamia merkityksiä. Käsittelin myös aikaisempia ikäihmissanastosta tehtyjä tutkimuksia (ks. luku 1.2.), joita on tehty sosiaali- ja terveydenhuoltoalalla (Laakso & Leinonen 2016; Absetz ym. 2007; Mäkinen & Rahkonen 2013; Rahkonen 2018.). Lisäksi toin esille kaksi ihmistarkoitteisista nimityksistä tehtyä kognitiivisen kieliopin tutkimusalalla tehtyä tutkimusta (Kynkäänniemi 2015, 2018; Päivärinta 2017.).

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni teoreettiset lähtökohdat, joista merkittävimpiä ovat D. A. Crusen (1986) teoria lähimerkityksisistä sanoista ja Ronald W. Langackerin (1987) kognitiivisen kieliopin kuvausmalli. Ensiksi luvussa 2.1 käsittelen kognitiivisen kieliopin näkemystä synonymiasta ja esittelen myös tutkimieni nimitysten *vanhus*, *ikäihminen* ja *seniori* saamat sanakirjamääritelmät. Sen jälkeen luvussa 2.2. avaan tutkimukseni kannalta keskeisiä kognitiivisen kieliopin käsitteitä.

2.1. Lähimerkityksisyys ja sanakirjamääritelmät

Synonyymeiksi kutsutaan sanoja, joilla on keskenään tietynlaisia semanttisia samankaltaisuuksia (Cruse 1986: 265). Kognitiiviset kielentutkijat kuitenkin ajattelevat, että **täydellinen, absoluuttinen synonymia** on harvinaista, ellei jopa lähes mahdotonta. Täydellisessä synonymiassa sanan X merkityksen pitäisi täsmätä täydellisesti sanan Y merkityksen kanssa kaikissa mahdollisissa konteksteissa. Näin ollen absoluuttisen synonymian kieltäminen on helppoa, sillä siihen riittää vain yksi ainoa konteksti, jossa sanat X ja Y antavat erilaisen merkityksen. Crusen mukaan kielellä ei siis ole motivaatiota absoluuttiselle synonymialle. Mikäli tällainen tilanne syntyisi, toinen sanoista vanhentuisi tai toisen merkitys muuttuisi. (Cruse 1986: 268–270.)

Synonyymisyyden asteikolla absoluuttisen synonymian voi ajatella olevan eräänlainen päätepiste, johon muut synonymian asteet vertautuvat (Cruse 1986: 270). **Kognitiivisessa synonymiassa** sanan X pitäisi olla syntaktisesti identtinen sanan Y kanssa. Lisäksi lauseen merkityksen pitäisi pysyä samana, ja lauseella pitäisi olla samat totuusehdot, esiintyä kontekstissa sitten sana X tai Y. (Cruse 1986: 88.) **Kognitiiviset synonyymit** voivat

erota keskenään ilmaisuvoimaltaan, rekisteriltään ja tyyliältään (Cruse 1986: 273–285). Jantusen (2004: 54.) mukaan esimerkiksi sanoja *ruoka* ja *sapuska* voidaan pitää kognitiivisina synonyymeina, sillä esiintyessään ilmauksissa *Ruoka on valmista* ja *Sapuska on valmista* lauseiden sama totuusehto ”syötäväksi tarkoitettu ravinto on valmista” täyttyy. Kolmas synonymian aste on **lähisynonymia**. **Lähisynonyymit** eroavat kognitiivisista synonyymeista lauseen totuusehtojen perusteella, sillä ne tuottavat lauseille eri totuusehdot. Lähisynonyymiparin toinen jäsen voi samanaikaisesti sekä myöntää itsensä että kieltää toisen parin samassa lauseessa esiintyessään. Cruse antaa tästä esimerkin *It wasn't foggy last Friday – just misty* ’Viime perjantaina ei ollut sumuista – oli vain utuista’. Kyseisessä esimerkkilauseessa esiintyvät *foggy* ja *misty* ajatellaan synonyymeiksi. (Cruse 1986: 285.) Crusen mukaan lähisynonyymit näyttävät eroavan toisistaan toissijaisten semanttisten piirteiden perusteella. Cruse ajattelee, että toissijaisilla semanttisilla piirteillä on samankaltainen rooli kuin edussanan määritteillä on syntaktisessa rakenteessa, lausekkeessa. (Cruse 1986: 287.)

Tutkimillani nimityksillä voi myös tehdä Crusen esimerkin kaltaisen kokeen: *Hän piti itseään vanhukseksi – ei seniorina*. Tässä esimerkkilauseessa esiintyvät sanat *vanhus* ja *seniori* ajatellaan lähisynonyymipareiksi. Antamassani esimerkissä *vanhus* samanaikaisesti myöntää itsensä mutta kieltää *seniorin*. Crusen esittämän lähisynonyymimäärittelyn perusteella tutkimiani nimityksiä *vanhus*, *seniori* ja *ikäihminen* voidaan pitää lähisynonyymeinä. Tutkimieni nimitysten keskeiseksi merkitykseksi voidaan tulkita ’vanha ihminen’, jonka myös seuraavaksi tässä luvussa esittelemäni sanakirjakuvaukset vahvistavat. Ajattelen, että tutkimuskysymysteni (ks. luku 1.1.) avulla pyrin pääsemään käsiksi juuri Crusen mainitsemiin toissijaisiin semanttisiin piirteisiin, jotka rakentavat eroa tutkimieni nimitysten välille.

Kielitoimiston sanakirja (KS 2021 s.v. *vanhus*, *ikäihminen*) ei suuremmin erittele *vanhus*- ja *ikäihminen*-sanojen merkityksiä, vaan antaa molemmille sanoille merkityksen ’vanha ihminen’. *Nykysuomen sanakirja* (NS s.v. *vanhus*) kuvaa *vanhusta* ’(hyvin) vanhaksi ihmiseksi, 70-vuotiaaksi, harmaapäiseksi ja raihnaiseksi’. *Kielitoimiston sanakirjan* edeltäjä, *Suomen kielen perussanakirja* (PS s.v. *vanhus*), puolestaan antaa *vanhukselle* merkitykset ’vanha ihminen, harmaapäinen virkeä 80-vuotias’. Molempien sanakirjojen mukaan monikkomuotoisella ilmauksella *vanhukset* tarkoitetaan samaa kuin ilmauksella *vanhemmat*. Tätä ilmaisua pidetään murteellisena ja leikkimielisenä.

Kuten *Kielitoimiston sanakirja*, myös sen edeltäjä, *Suomen kielen perussanakirja* (PS s.v. *ikäihminen*), antaa *ikäihmiselle* merkityksen ’vanha ihminen’. *Nyky-suomen sanakirja* (NS s.v. *ikäihminen*) kuvailee sanan merkitystä hieman laajemmin; sen mukaan *ikäihminen* ”ei jaksakaan enää nuorten lailla reuhtoa”.

Nyky-suomen sanakirjan (NS s.v. *seniori*) mukaan *seniori* tarkoittaa ’vanhempaa’, mutta sanan varsinainen merkitys on ’seniorijärjestön jäsen’. *Suomen kielen perussanakirjan* (PS s.v. *seniori*) määritelmän mukaan *seniorilla* viitataan järjestön vanhempaan tai ikäjäseneen, urheilussa juniorivaiheen ohittaneeseen, ja leikkimielisesti sanaa voidaan käyttää myös vanhuksista. Myös *Kielitoimiston sanakirja* (KS s.v. *seniori*) määrittelee *seniorin* edellä esiteltyjen sanakirjojen määritelmien mukaan. Tutkielmassani pyrin selvittämään, eroavatko informanttieni kuvaukset sanakirjaselityksistä. Vertailen tutkielmani lopussa sanakirjamerkityksiä ja saamiani tuloksia keskenään.

Toisen tutkimuskysymyksen tarkoituksena on selvittää, miten nimitykset eroavat toisistaan affektiivisuudeltaan. *Kielitoimiston sanakirjan* (KS 2021 s.v. *affektiivinen*, *affektinen*) mukaan *affektiivinen* tai *affektinen* tarkoittaa ’tunnepitoista; mielialaan liittyvää’. Isossa suomen kieliopissa (VISK § 1707) affektisilla ilmauksilla tarkoitetaan konventionaalistuneita konstruktioita ja muita kielenaineiksia, joilla puhuja osoittaa suhtautumistaan tai asennoitumistaan puheenalaiseseen asiaan tai puhekeskusteluun. Tarkoitin tutkielmassani affektisella ilmauksella jonkinlaista tunnepitoista ilmaisua tai huomautusta, jonka informantit yhdistävät tutkiemiini nimityksiin.

2.2. Kognitiivinen kielioppi ja substantiivit

Kognitiivisessa kieliopissa kielijärjestelmää ja kielenkäyttöä ei rajata erillisiksi osiksi, sillä kieli nähdään psykologisena entiteettinä, joka sijaitsee yksityisen puhujan mielessä (Leino 1993: 11, 20–21.). Tutkimukseni kannalta merkittävä teoria on kognitiivisen kielitieteen uranuurtajan, Ronald W. Langackerin, kehittämä kognitiivisen kieliopin kuvausmalli. Langackerin (1987: 97) mukaan kielioppi koostuu peräkkäisistä symbolisista rakenteista, jotka muodostavat suurempia symbolisia ilmauksia. Symbolinen rakenne muo-

dostuu fonologisen ja semanttisen yksikön kaksinapaisesta suhteesta, ja jotta näitä symbolisia rakenteita voi ymmärtää, täytyy niiden semanttiset sisällöt selvittää (Leino 1993: 69). Kaikkia semanttisia rakenteita voidaan kutsua **predikaatioiksi**, sillä se kattaa niin minimaalisen symbolisen yksikön, morfeemin, semanttisen navan eli **predikaatin** kuin kompleksisemmän kielellisen ilmauksen merkityksen. Predikaatio on siis käsitteistys, joka toimii kielellisen ilmauksen semanttisena napana. (Langacker 1987: 97; Leino 1993: 72–73.)

Kognitiivisessa kieliopissa hyödynnetään hahmopsykologian kuvio–tausta-jaottelua hahmo–kehys-muodossa. Kielellisen ilmauksen merkitys muodostuu kuviona olevasta **hahmosta** ja taustana olevasta **kehyksestä**. Predikaatio osoittaa **entiteetin – olion** tai **relaation** – nostamalla sen hahmoksi taustana olevasta kehyksestä. Olion hahmona toimii ala jollakin kognitiivisella alueella, joita voivat esimerkiksi olla kokemus, käsite tai käsitekompleksi. (Leino 1993: 72–76.) Oliot ovat tyypillisimmin substantiiveja (Langacker 1987: 183). Relaation hahmo puolestaan rakentuu ainakin kahdesta entiteetistä, jotka voivat olla joko olioita tai toisia relaatioita. Relatiot voivat olla esimerkiksi adjektiiveja, adverbejä, sijapäätteitä ja verbejä. (Leino 1993: 73–74.) Hahmon voi ajatella olevan kielellisen ilmauksen ydinmerkitys, joka nousee esiin taustana olevasta kehyksestä. Hahmon taustana oleva kehys on monipuolinen tietorakenne, ilmauksen konteksti, joka täydentää hahmoa, sillä se voi ulottua useille kognitiivisille alueille (Leino 1993: 74, 79, 101).

Tutkimieni nimitysten *vanhus*, *seniori* ja *ikäihminen* predikaatiot hahmottanevat kaikkien mahdollisten entiteettien joukosta ihmistarkoitteisen olion, jonka hahmoon kuuluvat merkitykset, jotka liittyvät tarkoitteen olemukseen, kuten ikään ja fyysiseen ja psyykkiseen kuntoon. Nimitysten kehyksiin yhdistän ne merkityspiirteet, jotka jollain tavalla spesifioivat, tarkentavat ja täydentävät nimitysten merkitystä 'vanha ihminen'. Näitä piirteitä voivat olla vaikkapa nimityksiin yhdistettävä sävy tai konteksti. Esimerkiksi *vanhuksen* predikaatio osoittanee kaikkien maailman entiteettien joukosta tietyn hahmon, joka muodostuu esimerkiksi ikään ja fyysiseen kuntoon liittyvistä merkityksistä, ja hahmon taustana oleva kehys täydentää nimityksen merkitystä esimerkiksi negatiivisella sävyllä. Tästä kokonaisuudesta, hahmosta ja kehyksestä, muodostuu *vanhus*-nimityksen, kuten myös *seniorin* ja *ikäihmisen* merkitys.

3. KYSELYTUTKIMUS JA AINEISTO

Edellisessä luvussa kuvasin teoriana käyttämäni kognitiivisen kieliopin tärkeimpiä käsitteitä, joita hyödynnän analyysissäni. Tässä luvussa kerron kyselylomakkeen käytöstä semanttisissa tutkimuksissa ja esittelen ensiksi laatimani kyselylomakkeen (ks. liite), jolla keräsin tutkielmani aineiston. Sen jälkeen kerron keräämästäni aineistosta. Tutkielmani lopussa on liitteenä kyselylomakkeeni, josta ilmenevät kyselylomakkeen ohjetekstit ja tehtävänannot vastausvaihtoehtoineen. Liitteenä olevan kyselylomakkeeni muotoilu eroaa hieman sähköisenä teetetystä kyselystä, jossa jokainen tehtävä tuli näytölle erikseen.

3.1. Kyselytutkimus semantiikan välineenä ja kyselylomakkeeni

Synonymian tutkimusmenetelminä on aikojen saatossa käytetty intuitiota, korpusmenetelmää ja nykyään niiden rinnalla yhä enenevässä määrin eksperimentalismia eli kokeellisia tutkimuksia. Kokeellisissa tutkimuksissa niin sanottuihin ”koviin” kokeisiin kuuluvat psykofysiologiset menetelmät ja ”pehmeisiin” erilaiset kyselytutkimukset. Kyselytutkimusmenetelmä perustuu oletukseen, jonka mukaan tutkittavasta asiasta on olemassa yhteisöllistä tai intersubjektivistä tietoa. (Vanhatalo 2005: 27–29.) Intersubjektivisuus tarkoittaa tässä tapauksessa sitä, että vaikka käsitykset käytetystä kielestä voivat poiketa yksittäisten kielenpuhujien välillä, kielenkäyttäjä kuitenkin uskoo siihen, että muutkin kielenkäyttäjät hyväksyvät hänen intuitiivisesti luomansa merkitykset ja näin kielenkäyttäjä tulee kommunikaatiotilanteessa ymmärretyksi. (Raukko 1994: 37, 2002: 356). Näin ollen kielessäkin yhteisö päättää merkityksen (Vanhatalo 2005: 29; Itkonen 2003: 112). Kyselytutkimusmenetelmällä saadaan lingvistiseen tutkimukseen kaivattua empirismää, sillä kyselytutkimuksilla voidaan saada tietoa sekä puhujien todellisesta kielenkäytöstä että heidän omista määritelmistään. Kyselytutkimuksen avulla pääsen käsiksi kielenkäyttäjien, informanttieni, intuitioihin.

Kyselylomakkeeni (ks. liite) muodostuu viidestä tehtävästä. Olen käyttänyt kyselylomakkeeni mallina Jenni Kynkäänniemen (2018) ja Anna-Maria Päivärinnan (2017) kandidaattitutkielmien kyselylomakkeita, sillä myös he ovat tutkineet substantiiveja, tarkemmin ihmistarkoitteisia nimityksiä. Kyselylomakkeeni ensimmäinen tehtävä on avokysymys,

jossa pyydän informanttejani kuvailemaan omin sanoin, millaisia ihmisiä vanhus, seniori ja ikäihminen ovat. Halusin aloittaa kyselyni avokysymyksellä, jossa informanttini pääsevät vapaasti kertomaan, mitä ajatuksia nimitykset heissä herättävät. Kysymys on ensimmäisenä myös siksi, etteivät muut kyselylomakkeeni tehtävät ohjaisi informanttieni vastauksia johonkin tiettyyn suuntaan. Tehtävien 1–4 lopussa on avoin kommenttilaatikko, johon informantti voi halutessaan jättää huomioita tehtävästä. Kommenttilaatikko osoittautui tarpeelliseksi, sillä sain jokaisen tehtävän kommenttilaatikkoon informanteilta vastauksia täydentäviä kommentteja tai muita huomioita tehtävästä.

Tehtävässä 2 pyydän informanttejani valitsemaan ne ikäryhmät, joihin tutkimillani nimityksillä voisi viitata. He voivat siis valita useamman ikäryhmän kunkin nimityksen kohdalla. Ikäryhmät ovat 56-vuotiaasta ylöspäin viiden vuoden välein (56–60 v, 61–65 v ... 96– v). Viimeisellä ikäryhmällä ei ole päättymislukua, vaan se on avoin 96 ikävuodesta ylöspäin. Viiden vuoden ikäjaotteluun päädyin Eloisa ikä -tutkimuksen (Mäkinen & Rahkonen 2013; Rahkonen 2018) tulosten perusteella, sillä 15–79-vuotiaat määrittivät vanhuuden alkavan 74-vuotiaana ja yli 79-vuotiaat 80-vuotiaana. Ajattelin, että viiden vuoden tarkasteluväli olisi tarpeeksi tarkka tuomaan esille mahdollisia nimitysten välisiä eroja. Iänmäärittelytehtävän tarkoituksena on antaa minulle tarkempaa tietoa nimitysten hahmoista.

Tehtävässä 3 pyysin informanttejani arvioimaan nimitysten sävyä. Tämän tehtävän tarkoitus on antaa jotain tietoa nimitysten kehyksistä. Informanttini pystyivät valitsemaan yhden vaihtoehdon *myönteinen – myönteisehkö – neutraali – kielteisehkö – kielteinen* -asteikolta. Päädyin valitsemaan sävyvaihtoehdoiksi *myönteisehkö- ja kielteisehkö-*moderatiivijohdokset adjektiiveista *myönteinen* ja *kielteinen*, sillä ne ilmaisevat kanta-adjektiivin tarkoittaman ominaisuuden vähäisempää astetta (VISK 2008 § 294). Sävyasteikko olisi ollut liian jyrkkä, jos neutraalista seuraavat vaihtoehdot olisivat olleet *myönteinen* ja *erittäin myönteinen* tai *kielteinen* ja *erittäin kielteinen*. Näillä moderatiivijohdoksilla tein sävyasteikosta hieman loivemman. Neljännessä tehtävässä informanttieni piti asettaa nimitykset muodollisuusjärjestykseen sen mukaan, mikä niistä sopisi parhaiten muodolliseen kontekstiin. Vertailukohteeksi määrittelin lakitekstin muodolliseksi tekstiksi ja blogitekstin epämuodolliseksi. Tämän tehtävän tarkoituksena oli myös antaa tietoa nimitysten kehyksistä.

Tehtävässä 5 informanttien piti täydentää virkkeissä olevat aukot jollakin kolmesta tutkimastani nimityksestä. Lisäksi informanttien piti perustella lyhyesti, miksi he valitsivat kyseisen nimityksen virkkeeseen. Tehtävällä halusin saada enemmän tietoa siitä, millä tavalla konteksti ohjaa informanttejani nimitysten valinnassa ja mitä seikkoja he mahdollisesti kontekstin perusteella liittävät nimitysten kehukseen. Virkkeiden valinnan perustin intuitiooni nimitysten käyttötilanteista. Ensimmäinen virke *Kunnan on toteutettava – – arvokasta elämää tukeva pitkäaikainen hoito ja huolenpito ensisijaisesti hänen kotiinsa annettavilla palveluilla* on peräisin todellisesta tilanteesta, sillä se kuuluu Vanhuspalvelulakiin (2012/980 § 14). Alkuperäisessä virkkeessä aukon kohdalla on käytetty ilmaisua *iäkäs henkilö*. Tällä virkkeellä halusin saada tietoa siitä, minkä nimityksistä informantit liittäisivät tällaiseen viralliseksi oletettavaan kontekstiin. Toisen virkkeen – – *seksuaalisuus on yhä tabu* valinta perustuu sen aiheeseen, kuten myös kolmannenkin – – *kiinnostuivat kielimatkoista*. Neljännen ja viidennen virkkeen aiheet ovat lähellä toisiaan *Pienikin onnettomuus voi viedä – – toimintakyvyn loppuelämäksi* ja ” *Hei, katso! Tuo – – kaatui tuolla. Mennään auttamaan!*”, mutta neljäs virke on toteamus ja viides huudahdus. On mielenkiintoista nähdä, onko erilaisilla kuvitelluilla esitystilanteella vaikutusta nimityksen valintaan.

3.2. Aineistonkeruu

Aineistoni koostuu 110 kyselytutkimusvastauksesta, jotka keräsin sähköisen kyselylomaketyökalun, Webropolin, avulla 28.10.–5.11.2020. Jaoin kyselylomakkeen linkin omilla Facebook-sivuillani sekä Facebookin ryhmässä *Kieli on koti, metsä ja puutarha*, joka kuvaa itseään seuraavasti: ”Ryhmän tavoitteena on pohtia sanojen ja ilmausten merkityksiä erilaisissa konteksteissa, keskustella kielenkäytön rekistereistä.” Kyselyyn vastanneista suurin osa on naisia (80 prosenttia), vastaajista 20 on miehiä, ja 2 ei halunnut kertoa sukupuoltaan. Yksi informanteista ilmoitti äidinkielekseen suomen lisäksi englannin. En näe syytä olla hyväksymättä hänen antamiaan vastauksia. Informantit olivat iältään 20–79-vuotiaita. Vastaajista 78, eli yli 70 prosenttia on alle 56-vuotiaita. Esittelen tämän siksi, että tehtävässä 2 pyydän informanttejani määrittelemään nimitysten iät ja ikäluokittelun aloitin 56-vuotiaasta. Voisi olla herkkua tutkia informanttien iän vaikutusta vastauksiin, mutta tässä tutkielmassa en sitä kuitenkaan tee, sillä keskityn nimitysten saamien merkitysten kuvaamiseen.

Olen ottanut mallia aineistoesimerkkien koodaamiseen Emilia Käsmän (2019) pro gradu -tutkielmasta, sillä hänen käyttämä koodausjärjestelmä on selkeä. Informantin tunnus muodostuu, kuten taulukosta 1 näkee, aineiston tunnuksesta J ja kolminumeroisesta informantin järjestysluvusta. Erotan informantin tunnuksen yhdysmerkillä tehtävän tunnuksesta. Tehtävien tunnukset muodostuvat tehtävänumerosta 1–5 ja tehtävien sisäisistä tehtävätunnuksista *a*, *b*, *c* tai viidennessä tehtävässä .1–.5. Viidennen tehtävän sisäiset tehtävät on numeroitu, joten erotan ne pisteellä tehtävänumerosta. Tehtävien 1–4 mahdolliset kommentit erotan tunnuksella *k*. Koodi voi olla esimerkiksi muotoa J023-1a, eli se muodostuu aineiston tunnuksesta J, informantin järjestysnumerosta, tehtävänumerosta ja tehtävän sisäisen tehtävän tunnuksesta: ”*Oikeasti vanha*”. *Harmaantunut, pitkään eläkkeellä ollut ihminen, joka saattaa asua esimerkiksi vanhainkodissa tai palvelutalossa. Ikävuosiltaan +70.*”.

TAULUKKO 1. Aineistokoodin avain.

	aineis- ton tunnus	informantin järjestysluku	yhdys- merkki	tehtävä- numero	tehtävien sisäinen tehtävä- tunnus
vaihtoehdot	J	001–110	-	1–5	a, b, c; .1–.5; k
esimerkki	J	023	-	1	a

4. ANALYYSI

Tässä luvussa käsittelen aineistostani esiin nousseita merkityksiä, joita informanttini liittävät *vanhus-*, *seniori-* ja *ikäihminen-*nimityksiin. Kuvailen nimitysten saamia merkityksiä hahmon ja kehyksen käsitteiden kautta. Hahmoon liitän ne merkitykset, jotka erottavat vanhan ihmisen maailman kaikkien entiteettien joukosta. Hahmoon kuuluvia merkityksiä ovat muun muassa ikä, fyysinen olemus sekä fyysinen ja psyykkinen kunto. Kehykseen puolestaan liitän informanttien antamat tiedot esimerkiksi siitä, minkälaisia avuntarpeita nimityksen tarkoitteeseen liitetään, missä tilanteissa nimityksiä käytetään, kuka nimityksiä käyttää, minkälainen sävy nimityksillä on, ja millaisia affekteja nimityksiin liittyy.

Luvut 4.1.–4.3. olen omistanut jokaiselle nimitykselle erikseen. Käsittelen kussakin luvussa kunkin nimityksen saamia vastauksia kyselylomakkeeni (ks. liite) tehtävistä 1, 2 ja 3. Tehtävässä 1 informanttini saivat vapaasti kuvailla, millaisia ihmisiä vanhus, seniori ja ikäihminen ovat, tehtävän 2 vastaukset koskevat nimitysten ikää, ja tehtävän 3 vastaukset nimitysten saamia sävyjä. Luvussa 4.4. tarkastelen kaikkia nimityksiä yhdessä, sillä kyselylomakkeeni (ks. liite) tehtävissä 4 ja 5 informantit joutuivat vertailemaan nimityksiä toisiinsa. Tehtävien esittelemisen omassa alaluvussaan on helpompaa tulosten kuvaamisenkin kannalta.

4.1. *vanhuksen* ikä ja sävy

Käsittelen ensimmäiseksi kuvailutehtävästä 1 (ks. liite) saamiani vastauksia. Informanttien määritelmistä käy ilmi, että *vanhuksen* hahmossa korostuu toimintakyvyn heikentyminen (44 mainintaa) ja liikkumisen hankaloituminen (17 mainintaa). Useampi informantti liittää edellä mainittuihin seikkoihin myös vanhuksen avun tarpeen (31 mainintaa), jota voidaan tyydyttää esimerkiksi vanhainkodin (16 mainintaa) tai apuvälineiden, kuten rollaattorin tai kepin (6 mainintaa) avulla. Heikentynyttä kuntoa tukevat myös vanhuksen fyysistä olemusta kuvailevat adjektiivit *rainnainen* (8 mainintaa), *hauras* (7 mainintaa) ja *kumara* (9 mainintaa). *vanhuksen* hahmoon liitetään ulkonäköä koskevat *harmaantuminen* (10 mainintaa) ja *ryppyisyys* (4 mainintaa). 2 informanttia mainitsee *vanhuksen* kohdalla myös *köyhyyden* ja *höperöitymisen*. Informanteista 7 liittää *vanhuksen* kehystietoon eläkkeellä olemisen.

Kuvailutehtävässä 1 (ks. liite) 44 informanttia on määritellyt *vanhuksen* ikää. Informanteista 12 kuvailee vanhuksen olevan yli 70-vuotias, mikä korreloi hyvin iänmäärittelytehtävästä 2 (ks. liite) saatujen tulosten kanssa. Iänmäärittelytehtävässä informantit pystyivät valitsemaan useamman ikäryhmän kunkin nimityksen kohdalta, ja kuten taulukosta 2 näkee, vastaajista ainakin 13 mieltää nimityksen sopivan 71–75-vuotiaille.

TAULUKKO 2. *vanhuksen* ikäjakauma.

ikä-ryhmät (v)	56–60	61–65	66–70	71–75	76–80	81–85	86–90	91–95	+96
%	0	2	4	12	29	67	86	93	94
N	0	2	4	13	32	74	95	102	103

Myös +80 vuotta on mainittu kuvailutehtävän 1 (ks. liite) kuvauksissa 12 kertaa. Nämä maininnat tukevat iänmäärittelytehtävästä 2 (ks. liite) saamiensa tuloksia, sillä kuten taulukosta 2 voi lukea, jo 32 informanttia ajattelee, että *vanhus*-nimitys sopii 76–80-vuotiaille. Suurin ero nimityksen käytössä on taulukon 2 mukaan havaittavissa juuri edellä mainitun ikäryhmän, 76–80-vuotiaiden, ja sitä seuraavan 81–85-vuotiaiden ikäryhmän välillä, sillä jälkimmäiseen ikäryhmään *vanhus*-nimityksellä viittaisi 74 informanttia eli yli puolet koko informanttijoukosta. Kuten taulukosta 2 voi nähdä, ikäryhmien valintamäärät kasvavat sitä mukaa, mitä korkeampi ikäryhmä on kyseessä. Melkein kaikki, 93–94 prosenttia informanteista, viittaavat *vanhus*-nimityksellä yli 91-vuotiaisiin. Myös kuvailutehtävässä 1 (ks. liite) neljä informanttia kuvailee vanhuksen olevan elämänsä ehtoapuolella. Puolestaan kukaan informanteista ei iänmäärittelytehtävässä viittaa *vanhus*-nimityksellä 56–60-vuotiaisiin, ja vain 6 ajattelee käyttävänsä nimitystä 61–70-vuotiaista. Iänmäärittelytehtävän 2 (ks. liite) kommentoissa useampi informantti esitti esimerkkien (1) ja (2) tavoin huomion siitä, että tarkoitteesta käytettävään nimitykseen vaikuttavat hänen kronologisen ikänsä lisäksi myös hänen fyysinen kuntonsa ja fyysinen olemuksensa.

- (1) Sanojen konnotaatiot liittyvät minusta iän lisäksi henkilön kuntoon ja toimintakykyyn, jostakusta voi tulla ”vanhus” nuorempana kuin jostakusta toisesta. (J031-2k)
- (2) Jos n. 66-vuotias on jo huonokuntoinen, hänestäkin voisi käyttää nimitystä vanhus. Fyysinen vointi ja ulkomuoto vaikuttavat tähän termiin. (J082-2k)

vanhus-nimitystä ei pidetä kovin myönteisenä mutta ei täysin kielteisenäkään. Kuten taulukosta 3 selviää, informanteista 50 eli melkein puolet pitää nimitystä kielteisehkönä mutta vain noin 8 prosenttia täysin kielteisenä. Neutraaliksi nimityksen on mieltänyt 28 prosenttia informanteista. Kuten taulukosta 3 voi lukea, neutraalin ja myönteisempien sävyjen valinneiden määrässä on huomattava ero, sillä myönteisehköksi tai myönteiseksi *vanhus*-nimityksen on määritellyt yhteensä alle 20 prosenttia informanteista. Tämän perusteella voitaneen todeta, että *vanhus*-nimityksen kehystietoon sisältyy enemmän kielteisehkö kuin myönteinen affekti.

TAULUKKO 3. *Vanhuksen* sävy.

<i>vanhus</i>	%	N
myönteinen	6,4	7
myönteisehkö	11,8	13
neutraali	28,2	31
kielteisehkö	45,5	50
kielteinen	8,2	9
yht.	100	110

Eräs informanteista nostaa esimerkissä (3) esille *vanhukseen* liitetyn kielteisyyden ja kertoo sen vaikuttavan siihen, miten hän itse nimitystä käyttää. Vaikka hän pitää sanaa kauniina, hän on määrittänyt *vanhus*-nimityksen sävyn neutraaliksi. Kuvailutehtävässä 1 (ks. liite) esimerkin (4) tavoin kaksi informanttia mainitsee, että *vanhus*-nimitystä voi käyttää humoristisesti minkä ikäisestä henkilöstä tahansa.

- (3) Nämä ovat omia näkemyksiäni. Tiedostan, että seniorille pyritään myönteiseen sävyyn, ja monet kokevat vanhuksen ja ehkä myös ikäihmisen sävyiltään kielteiseksi. Minusta vanhus on kaunis sana, mutta en jurrikaan käytä sitä, koska tiedän, että se voidaan kokea kielteisenä. J088-3k.
- (4) – – Toisaalta hyvinkin nuori ihminen saattaa puhua itsestään vanhuksena ironisessa tai humoristisessa tarkoituksessa. J034-1a

vanhus-nimityksen hahmossa korostuu fyysisen toimintakyvyn heikentyminen, ja *vanhusta* kuivaillaan *raihnaiseksi*, *hauraaksi* ja *kumaraksi*. Tämän seurauksena *vanhuksen* kehystietoon liitetään usein avun tarve, johon useimmiten yhdistetään vanhainkoti tai apuväline. *vanhus*-nimityksen kehystietoon yhdistyy myös eläkkeellä oleminen. *vanhus*-

nimitys herättää muita nimityksiä enemmän informanteissa mielikuvia tarkoitteen ulkonäöstä, sillä *vanhusta* kuvataan *harmaantuneeksi* ja *ryppyiseksi*.

4.2. *seniorin* ikä ja sävy

seniorin kehystietoon liitetään erityisesti *eläkeläisyys*, sillä 39 informanttia mainitsee sen kuvailutehtävän 1 (ks. liite) vastauksissa. *seniorin* hahmossa korostuu *aktiivisuus* ja *reippaus* (49 mainintaa), ja usein näihin piirteisiin yhdistyy jokin toiminnan, kuten liikunnan (10 mainintaa), matkustamisen (8 mainintaa) ja kulttuurin (2 mainintaa) harrastaminen. Seniorin psyykkistä kuntoa informantit kuvailevat adjektiiveilla *virkeä* (8 mainintaa), *viireä* (2 mainintaa) ja *pirteä* (2 mainintaa), ja lisäksi 8 informanttia mieltää *seniorin* olevan *ajan hermoilla*. Informanteista 3 liittyy *seniorin* hahmoon myös sukupuolen, sillä kuten esimerkistä (5) ilmenee, *senioria* pidetään miehenä. Tämä on mielenkiintoista, sillä muiden nimitysten kohdalla ei nouse esiin mainintoja tarkoitteeseen liitetystä sukupuolesta.

- (5) Seniori on jo elämäkokemusta omaava keski-ikänsä loppupuolella tai eläkeiän kynnyksellä oleva tyylikäs mies. (J011-1b)

länmäärittelytehtävästä 2 (ks. liite) olen poistanut 3 informantin vastauksen 56–60-vuotiaiden ikäryhmän kohdalta ja 1 informantin vastaukset kaikista muistakin ikäryhmistä, sillä he kertoivat tehtävän kommentteissa, etteivät käytä ollenkaan *seniori*-nimitystä ja valitsivat vaihtoehdot vain päästäkseen etenemään kyselyssä. Näin ollen heidän antamiinsa vastauksia ei voi pitää varteenotettavina. Taulukko 4 todistaa, että *seniori*-nimityksen kohdalla erottuu selkeä ikäryhmittymä, joihin informantit nimityksellä mieluusti viittaavat: noin 75 prosenttia katsoo *seniori*-nimityksen sopivan 66–75-vuotiaille ja 54 prosenttia vielä 76–80-vuotiaille. Nämä kolme ikäryhmää erottuvat selkeästi muista ryhmistä. Kuten taulukosta 4 ilmenee, enää 36 prosenttia informanteista viittaisi *seniori*-nimityksellä 81–85-vuotiaisiin, ja kuhunkin kolmeen viimeiseen ikäryhmään *seniori*-nimityksen mieltää vain 23–25 prosenttia informanteista. Taulukon 4 mukaan informanteista 19 prosenttia käyttäisi *seniori*-nimitystä 56–60-vuotiaista ja 43 prosenttia 61–65-vuotiaista. Kuvailutehtävässä 1 (ks. liite) informanteista 7 kuvailee seniorin fyysisestä olemuksesta *nuorekkaaksi* ja 3 *nuoreksi vanhaksi ihmiseksi*. Näiden vastausten voi nähdä heijastuvan iänmäärittelytehtävässä 2 (ks. liite).

TAULUKKO 4. *seniorin* ikäjakauma.

ikä-ryhmät (v)	56–60	61–65	66–70	71–75	76–80	81–85	86–90	91–95	+96
%	19	43	74	75	54	36	25	23	24
N	20	47	81	82	59	39	27	25	26

seniori-nimityksen kehystiedossa korostuu myönteinen sävy, sillä kuten taulukosta 5 voidaan nähdä, informanteista melkein 90 prosenttia liittyy *seniori*-nimitykseen joko myönteisen, myönteisehkön tai neutraalin sävyn. Taulukon 5 mukaan yli 60 prosenttia vastaajista yhdistää nimityksen myönteiseen tai myönteisehköön sävyyn. *seniori*-nimitys ei tuottanut kuin vähän kielteisiä tulkintoja, sillä vain hieman yli 9 prosenttia mieltää nimityksen kielteisehköksi, ja ainoastaan 2 vastaajaa on merkinnyt nimityksen kielteiseksi.

TAULUKKO 5. *Seniorin* sävy.

<i>seniori</i>	%	N
myönteinen	32,7	36
myönteisehkö	29,1	32
neutraali	27,3	30
kielteisehkö	9,1	10
kielteinen	1,8	2
yht.	100	110

Kuvailutehtävän 1 (ks. liite) vastauksissa 6 informanttia liittyy *seniorin* kehukseen myös teennäisyyden affektin, jonka yksi informanteista mainitsee esimerkissä (6). Teennäisyyden affekti nousee esille myös sävytehtävän 3 (ks. liite) kommenttiosiossa, kuten informantti esimerkissä (7) kielentää. Myös 4 muuta informanttia on maininnut saman seikan tehtävän kommentteissa. Näistä 5 informantista kuitenkin 3 oli valinnut *seniorin* sävyksi myönteisen tai myönteisehkön sävyn ja kaksi kielteisehkön, joten nimityksen sama teennäisyyden affekti ei vaikuta huomattavasti nimityksen kielteisyyteen. Voidaan siis olettaa, että *seniori*-nimitys on affektiivisuudeltaan myönteinen, mutta sen kehystietoon liittyy myös pieni teennäisyyden kaiku. Kuvailutehtävän 1 (ks. liite) kommenttiesimerkissä (8) informantti tuo esille tulkintansa *seniori*-nimityksen käytöstä kiertoilmauksena, kun halutaan välttää *vanhus*-nimityksen käyttöä tai muita vanhoihin ihmisiin liitettyjä ikää

korostavia nimityksiä. Myös 6 muuta informanttia on maininnut saman asian kuvailutehtävän 1 (ks. liite) kommenteissa.

- (6) Teennäinen nimitys aktiiviselle ja hyväkuntoiselle eläkeläiselle. (J066-1b)
- (7) Senioriin liittyy mielestäni jokin teennäinen, nuoruutta tavoitteleva piirre. (J065-3k)
- (8) Eufemistinen sanonta, halutaan välttää vanhus-leimaa. Kuulostaa amerikkalaiselta. (J060-1b)

Informantit tuovat iänmäärittelytehtävän 2 (ks. liite) kommenteissa esille sen, että *seniori*-nimityksellä voidaan viitata myös nuorempiin ihmisiin, kuten esimerkiksi (9) nähdään. Esimerkin (10) tavoin 5 informanttia kertoo kuvailutehtävän 1 (ks. liite) vastauksissa liittävänsä *seniori*-nimityksen merkityksen myös urheiluun. Edellä esittelemäni havainnot tukevat luvussa 2.1. esittelemiäni sanakirjojen kuvauksia *seniori*-nimityksestä (ks. luku 2.1.)

- (9) Seniorin ikä voi olla ihan muukin. Jo parikymppinen on seniori vaikkapa 15-vuotiaaseen nähden. (J045-2k)
- (10) tekopirteä nimitys 50+-ikäisistä ihmisistä; en itse käyttäisi - minulle seniori tarkoittaa vain joissain urheilulajeissa aikuista verrattuna lasten ja nuorten sarjoihin (J029-1b)

4.3. *ikäihmisen* ikä ja sävy

Informanteista 20 liittyy myös *ikäihmisen* kehystietoon eläkkeellä olon. Vanhukseen verrattuna *ikäihminen* on informanttien mukaan *paremmassa kunnossa ja kykenee pääosin suoriutumaan arjen askareista itsenäisesti* (10 mainintaa). Informanteista 6 mainitsee, että *ikäihminen* voi tarvita jonkin verran apua esimerkiksi kaupassa käyntiin. *ikäihminen* ei juuri saa informanteilta ulkonäköön liittyviä merkityksiä. Vain kaksi informanttia liittyy *ikäihmiseen* sen, että *ikäntyminen näkyy hänessä*. Informanteista 9 kuvailee *ikäihmistä vanhaksi* ja toiset 9 *iäkkääksi*.

Iänmäärittelytehtävästä 2 (ks. liite) olen poistanut yhden informantin vastaukset kaikista ikäryhmistä, kuten tein *seniori*-nimityksen kohdalla. Informantti kirjoittaa tehtävän kommenteissa, ettei käytä *ikäihminen*-nimitystä lainkaan ja on rastittanut vaihtoehdot vain siksi, että pääsisi etenemään kyselyssä. Näin ollen en pidä hänen antamiaan vastauksia

luotettavina. Informanteista vain 5 käyttäisi *ikäihminen*-nimitystä 56–60-vuotiaista, ja 16 mieltää sen sopivan 61–65-vuotiaille. Kuten taulukosta 6 huomataan, *ikäihminen*-nimityksen käytettävyys kasvaa huomattavasti vanhempiin ikäryhmiin siirryttäessä. 66–70-vuotiaisiin *ikäihminen*-nimityksen liittää jo 39 informanttia, ja yli 60 prosenttia informanteista viittaa *ikäihminen*-nimityksellä yli 71-vuotiaisiin ihmisiin. Taulukosta 6 nähdään, että *ikäihminen*-nimitystä eniten käytettäisiin 76–85-vuotiaiden ikäryhmistä, sillä noin 80 prosenttia informanteista käyttäisi nimitystä sen ikäisistä ihmisistä. 86-vuotiaista ylöspäin *ikäihminen*-nimityksen käytettävyys hieman hiipuu, mutta yhä yli puolet, eli 66–72 prosenttia, informanteista käyttäisi nimitystä.

TAULUKKO 6. *ikäihmisen* ikäjakauma.

ikä-ryhmät (v)	56–60	61–65	66–70	71–75	76–80	81–85	86–90	91–95	+96
%	5	15	36	64	80	79	72	66	66
N	5	16	39	70	87	86	78	72	72

Kuvailutehtävässä 1 (ks. liite) moni informanteista määrittelee *ikäihmisen vanhuksen* ja *seniorin* avulla. Informanteista 6 mieltää *ikäihmisen vanhuksen* ja *seniorin* väliin. *Ikäihminen* voi iältään olla lähempänä vanhusta kuin senioria mutta toimintakyvyltään enemmän seniorin kuin vanhuksen kaltainen, kuten informantti esimerkissä (11) kiteyttää. Informanteista 8 pitää *ikäihmistä* (melkein) samana kuin *vanhus*, ja 2 heistä mieltää *ikäihmisen* olevan vain muodollisempi ilmaus *vanhuksesta*. Viisi informanttia mieltää *ikäihmisen* tarkoittavan osittain samaa kuin *seniori*. Informanteista 13 mainitsee *ikäihmisen* kattavan sekä *vanhuksen* että *seniorin*, ja seitsemän informanttia pitää *ikäihmistä* hyperonyyminä kaikille nimityksille, jotka viittaavat vanhoihin ihmisiin, kuten esimerkistä (12) käy ilmi. Esimerkissä (13) informantti kiteyttää kahden informantin tekemän huomion siitä, että *ikäihminen*-nimitystä käytetään, kun halutaan viitata joukkoihin, ei niinkään yksilöihin. Iänmäärittelytehtävästä saatujen tuloksien voi nähdä tukevan edellä mainittujen informanttien ajatusta siitä, että nimityksellä viitattaisiin enemmän joukkoon kuin yksilöön, sillä *ikäihminen*-nimitys sopii informanttien mukaan käytettäväksi hyvin laajasta ikäjoukosta.

- (11) Ikä-ihminen on mielikuvissani seniorin ja vanhuksen välillä. Vanhus - sana tuo mieleen raihaisuutta, mutta ikäihmisestä tämä raihaisuus puuttuu. Hän

- voi silti olla vanhuksen kanssa saman ikäinen. Itsestään ikäihminen -nimitystä käyttävä on omanarvontuntoinen. (J002-1c)
- (12) Kuvastaa kaikkia iäkkäämpiä ihmisiä. Ikäihminen on yleisnimitys kaikista, tähän ryhmään kuuluu seniorit ja vanhuksetkin. (J079-1c)
- (13) Vähän ”poliittisesti korrekti” ilmaus. Mielestäni tätä käytetään enemmän kollektiivi-ilmauksena kuin yksittäisistä henkilöistä puhuttaessa esim. ”Ikäihmiset kuuluvat koronan riskiryhmään”. (J025-1c)

Taulukon 7 mukaan informanteista 60 prosenttia yhdistää *ikäihminen*-nimityksen neutraaliin sävyyn. Tämä sanan semanttiseen kehukseen liittyvä ominaisuus nousee esille myös kuvailutehtävän 1 (ks. liite) vastauksissa, sillä 17 informanttia mainitsee *ikäihmisen* olevan *neutraali* tai *neutraalimpi* kuin *vanhus* tai *seniori*, kuten esimerkiksi (14) nähdään.

- (14) Ikäihminen on neutraali nimitys eläkeikäisille ja vanhuksille. Se ei sisällä samoja mielikuvia olemuksesta kuin vanhus, vaan viittaa vain ikään. (J045-1c)

Neutraali sävy erottuu muista sävyistä selkeästi, sillä informanteista yhteensä noin 13 prosenttia on liittänyt nimityksen kielteisempiin sävyihin, ja se on melkein 50 prosenttiyksikköä vähemmän kuin neutraaliin sävyyn yhdistäneitten määrä. Sekä myönteiseen että myönteisehköön sävyyn *ikäihminen*-nimityksen on liittänyt 15 informanttia. Taulukon 7 perusteella vaikuttaa siltä, että *ikäihminen*-nimityksen affektisuus on pikemminkin myönteistä kuin kielteistä.

TAULUKKO 7. *Ikäihmisen* sävy.

<i>ikäihminen</i>	%	N
myönteinen	13,6	15
myönteisehkö	13,6	15
neutraali	60	66
kielteisehkö	9,1	10
kielteinen	3,6	4
yht.	100	110

Kuvailutehtävän 1 (liite) vastauksissa *ikäihminen*-nimitykseen liitetään *naurettavuuden*, ”*muka neutraaliuden*” (2 mainintaa) ja *teennäisyyden* affektit. Kolme informanttia yhdistää vastauksissaan *ikäihminen*-nimityksen käytön politiikkaan, ja yksi kirjoittaa sen

sopivan myös toimittajan suuhun ja olevan väline, jolla päästään jonkun suosioon. Nimitys liitetään myös tilanteeseen, jossa sen käyttäjä haluaa korostaa sitä, ettei koe kuuluvansa vielä vanhuksiin.

4.4. Nimitysten muodollisuusjakauma ja tilanteinen käyttö annetussa kontekstissa

Käsittelen tässä alaluvussa kyselylomakkeeni tehtävistä 4 ja 5 (ks. liite) saadut vastaukset. Tehtävässä 4 (ks. liite) informantit järjestivät nimitykset muodollisuusjärjestykseen vertaamalla niitä muodollisena pidetyn lakitekstin ja epämuodollisena pidetyn blogitekstin konteksteihin. Viidennessä tehtävässä (ks. liite) informantit valitsivat tutkimistani kolmesta nimityksestä mielestään parhaimman vaihtoehdon virkkeeseen. Käsittelen tehtävät omassa alaluvussaan siksi, että pyrin tehtävien kysymysten avulla saamaan tietoa nimitysten samoista ominaisuuksista: kontekstiin liittyvästä kehystiedosta. Tehtävissä informantit joutuivat vertailemaan nimityksiä toisiinsa, joten siksikin on helpompaa esitellä ja verrata vastauksia omassa alaluvussaan.

Taulukossa 8 esittelen kyselylomakkeeni (ks. liite) tehtävästä 4 saamani vastausjakauman. Olen lihavoanut pystysarakkeista suurimman tuloksen taulukon lukemista helpottaakseni. Viimeisessä sarakkeessa (3 = epämuodollisin) olen lihavoanut sekä *vanhus*-että *seniori*-nimityksen saamat vastausmäärät, sillä ne ovat niin lähellä toisiaan. Taulukosta 8 nähdään, että informanteista yli 60 prosenttia pitää nimitystä *ikäihminen* muodollisempana kuin *vanhusta* ja *senioria*. *seniori*-nimitys puolestaan sopii nimityksistä kaikkein vähiten muodolliseen kontekstiin, sillä kuten taulukosta 8 huomataan, vain 11 informanttia on valinnut sen muodollisimmaksi ilmaukseksi lakitekstin kaltaisissa muodollisissa konteksteissa.

TAULUKKO 8. Nimitysten muodollisuusjakauma.

	1 = muodollisin		2		3 = epämuodollisin	
	%	N	%	N	%	N
<i>vanhus</i>	28,2	31	30	33	41,8	46
<i>seniori</i>	10	11	43,6	48	46,4	51
<i>ikäihminen</i>	61,8	68	26,4	29	11,8	13

ikäihminen-nimitys erottuu muista nimityksistä myös epämuodollisuuden osalta. Taulukon 8 mukaan informanteista vain noin 12 prosenttia pitää *ikäihmistä* sopivana epämuodolliseen kontekstiin. *vanhuksen* ja *seniorin* välillä on puolestaan vain hieman yli 4 prosentin ero epämuodollisuudessa. Kuten taulukko 8 osoittaa, informanteista vain 5 enemmän pitää *seniori*-nimitystä epämuodollisempänä kuin *vanhusta*. Tämän perusteella ei siis voida selkeästi osoittaa, kumpaa näistä kahdesta nimityksestä pidetään nimityksistä epämuodollisimpana.

Taulukosta 8 voi nähdä *seniori*-nimityksen erottuvan muista nimityksistä keskimmaisessa arvossa 2, joka on muodollisen ja epämuodollisen arvon välissä. Informanteista 48 on valinnut *seniorin* sijoittuvan muodollisen ja epämuodollisen arvon väliin. Lukema erottuu toisten nimitysten saamista määrästä yli 13 prosenttiyksikköä, kun puolestaan *vanhus-* ja *ikäihminen*-nimitysten välillä on vain reilun 3 prosenttiyksikön ero keskimmaisessa arvossa. Toisaalta kuitenkin *seniori*-nimityksellä on vain 3 informantin verran eroa keskimmaisen ja epämuodollisen arvon välillä, ja kuten taulukosta 8 voi lukea, molempia arvoja kannattaa yli 40 prosenttia informanteista. Tämä kertonee siitä, että informantit eivät ainakaan pidä *seniori*-nimitystä muodollisimpana näistä kolmesta tutkimastani nimityksestä.

Tehtävästä saatujen vastausten perusteella nimityksiä ei voi asettaa selkeään muodollisuusjärjestykseen, vaikka taulukon 8 mukaan *ikäihminen*-nimitys erottuukin muista nimityksistä selkeästi muodollisuudeltaan. Tuloksista kuitenkin erottuu se, että jokaisella nimityksellä on oma selvä profiilinsa. *vanhus*-nimitys jakaa informanttien mielipiteitä, sillä sen kohdalla vastausvaihtoehtojen suosio jakautuu tasaisesti kaikille arvoille. Taulukko 8 osoittaa, että *vanhus*-nimityksen kohdalla sekä muodollisen että keskimmaisen arvon on valinnut vastaajista noin 30 prosenttia ja epämuodollisen arvon noin 42 prosenttia vastaajista. Kuten taulukosta 8 nähdään, keskimmaisen arvon valinneiden määrä on vain 2 informanttia suurempi kuin muodollisen arvon valinneiden määrä. Ero muodollisen ja epämuodollisen arvon valinneiden määrässä ei myöskään ole suuri, sillä *vanhus*-nimitystä pidetään vain 14 prosenttiyksikön verran sopivampana epämuodolliseen kontekstiin kuin muodolliseen kontekstiin; *seniori-* ja *ikäihminen*-nimityksen kohdalla ero näiden kahden arvon välillä on huomattavasti suurempi. Kuten taulukosta 8 voi lukea, ero *seniori*-nimityksellä on 36 prosenttiyksikköä ja *ikäihminen*-nimityksellä jopa 50 prosenttiyksikköä.

Vaikka tehtävän tuottamista vastauksista ei suoranaista muodollisuusjärjestystä nimitysten välille voidakaan muodostaa, saadaan kuitenkin jonkinlainen käsitys siitä, millaisia muodollisuuden asteita nimityksien kehystietoihin mahdollisesti liitetään. Tehtävän kommentteissa nousi esille se, että nimityksen muodollisuus on sidoksissa siihen kontekstiin, jossa se esiintyy, kuten esimerkissä (15) kerrotaan. Esimerkissä (16) informantti puolestaan esittää, ettei nimityksistä mikään sopisi lakitekstiin.

- (15) Lakitekstissä on syytä ilmaista asiat tarkasti, esim. ikävuosina, ei laisinkaan tällaisilla sanoilla. "Vanhustenhoito" on mielestäni aivan asiallinen ilmaisu. "Seniorinhoito" kuulostaisi härskiltä pokaukselta. J062-4k
- (16) Minusta mikään näistä ei varsinaisesti sovi lakitekstiin. Jos olisi pakko käyttää muodollisessa tekstissä jotakin vastaavaa nimitystä, käyttäisin termiä iäkäs tai ikääntynyt. J031-4k

Kyselylomakkeen viimeisessä tehtävässä 5 (ks. liite) informantit täydensivät esimerkkivirkkeet jollakin kolmesta nimityksestä ja perustelivat valintansa. Virkkeiden täydennettävää kohtaa osoitan tässä tekstissä kahdella ajatusviivalla (– –). Ensimmäisen virkkeen *Kunnan on toteutettava – – arvokasta elämää tukeva pitkäaikainen hoito ja huolenpito ensisijaisesti hänen kotiinsa annettavilla palveluilla* saamat vastaukset jakautuvat taulukon 9 mukaan melko tasaisesti *vanhuksen* ja *ikäihmisen* välille. Puolet informanteista liittää kyseiseen kontekstiin mieluiten *ikäihminen*-nimityksen. Perusteluissa korostuvat *ikäihmisen* kehukseen liitettävät *muodollisuus* (10 mainintaa), *neutraalius* (17 mainintaa) ja *virallisuus* (4 mainintaa). Nämä huomiot tukevat muodollisuudenmäärittelytehtävästä 4 (ks. liite, taulukko 8) ja sävytehtävästä 3 (ks. liite, taulukko 7) saatuja tuloksia. Informanteista 12 mainitsee perusteluissa myös sen, että *ikäihminen*-nimitys kattaa laajemman ihmisjoukon, mikä tuli ilmi myös kuvailutehtävään 1 (ks. liite) annetuissa vastauksissa (ks. luku 4.3.).

TAULUKKO 9. Ensimmäisen virkkeen vastausjakauma.

1. Kunnan on toteutettava – – arvokasta elämää tukeva pitkäaikainen hoito ja huolenpito ensisijaisesti hänen kotiinsa annettavilla palveluilla.		
	N	%
<i>vanhus</i>	48	43,6
<i>seniori</i>	6	5,5
<i>ikäihminen</i>	56	50,9
yht.	110	100

Taulukon 9 mukaan *vanhus*-nimitykseen on päätynyt 48 informanttia, ja yli puolet heistä perustaa valintansa virkkeen sisältöön. He yhdistivät hoidon ja huolenpidon tarpeen vanhuksen heikentyneeseen kuntoon (26 mainintaa). Esimerkki (17) antaa tietoa *vanhus*-nimityksen tilanteisuudesta, sillä informantin mukaan viranomaistekstissä esiintyessään nimityksen sävy on neutraali. Myös 5 muuta informanttia liittyy *vanhuksen* sopivan viralliseen tekstikontekstiin. Taulukosta 9 huomataan, että vain 6 informanttia on valinnut *seniori*-nimityksen sopivan virkkeeseen ja 3 heistä pitää sitä nimityksistä virallisimpana. *seniori*-nimitykseen liitettävä virallisuus nousee muualla aineistossani esille ainoastaan yhdessä kuvailutehtävän 1 (ks. liite) vastauksessa, esimerkissä (18).

- (17) Vanhus on viranomaistekstissä neutraali valinta. Myös tekstin konteksti, hoidosta ja huolenpidosta puhuminen, ohjasi valintaani. Tekstissä puhutaan jo varsin iäkkäästä henkilöstä. (J037-5.1)
- (18) Virallisempi nimitys vanhukselle. Käytän sekä vanhusta että senioria puhuttaessa samankaltaisista ihmisistä. (J040-1b)

Taulukon 10 mukaan yli 60 prosenttia informanteista on valinnut *ikäihminen*-nimityksen sopivan parhaiten toiseen virkkeeseen – *seksuaalisuus on yhä tabu*. 17 vastauksessa nousee esille sama seikka kuin ensimmäisen virkkeen kohdalla: *ikäihminen*-nimitys kuvaa laajaa joukkoa eikä määritä ikää niin tarkasti. Myös tähän virkkeeseen osa informanteista liittyy nimitykseen liittyvän neutraaliuden (16 mainintaa). 2 informanttia pitää virkettä muodollisena, ja siksi *ikäihminen* muodollisena nimityksenä sopii heidän mielestään kontekstiin.

TAULUKKO 10. Toisen virkkeen vastausjakauma.

2. – – seksuaalisuus on yhä tabu.		
	N	%
<i>vanhus</i>	30	27,3
<i>seniori</i>	11	10
<i>ikäihminen</i>	69	62,6
yht.	110	100

Kuten taulukosta 10 nähdään, *vanhus*-nimityksen virkkeeseen on valinnut 30 informanttia. Heidän perusteluissaan korostuu se, että kun vanhaa ihmistä ei pidetä enää seksuaalisesti aktiivisena, niin *vanhus*-nimityksen esiintyessä kyseisessä kontekstissa virke herättäisi lukijan tai kuulijan huomion parhaiten, kuten esimerkissä (19) informantti tiivistää. Taulukon 10 mukaan 11 informanttia on valinnut *seniorin* sopivaksi virkkeeseen. Kuten

kuvailutehtävissä 1 (ks. liite) on havaittu, *senioriin* liitetään aktiivisuus, ja tämän virkkeen perusteluissa viisi informanttia sisällyttää aktiivisuuteen myös seksuaalisuuden.

- (19) Vanhus on sanana niin latautunut, vanhusta pidetään kyvyttömänä ja haluttomana. Lauseena haastaa eniten lukijaa/kuulijaa. (J030-5.2)

seniori-nimitys on valittu sopivimmaksi kolmanteen virkkeeseen – – *kiinnostuivat kielimatkoista*. Taulukon 11 mukaan yli 70 prosenttia informanteista valitsi nimityksen sopivan virkkeeseen, ja myös tämän virkkeen kohdalla perustelut koskevat *seniori*-nimityksen kehystietoon liitettävää aktiivisuutta (33 mainintaa). 3 informanttia perustelee valintansa virkkeen epämuodollisuudella, ja 4 informanttia liittää virkkeen markkinointiin ja mieltää *seniorin* siten sopivan kontekstiin.

TAULUKKO 11. Kolmannen virkkeen vastausjakauma.

3. – – kiinnostuivat kielimatkoista.		
	N	%
<i>vanhus</i>	5	4,5
<i>seniori</i>	80	72,7
<i>ikäihminen</i>	25	22,7
yht.	110	100

Kuten taulukosta 11 nähdään, informanteista 25 on valinnut *ikäihmisen* virkkeeseen. Myös tämän virkkeen perusteluissa nimitystä kuvataan laaja-alaiseksi (6 mainintaa) ja neutraaliksi (7 mainintaa). 2 informanttia mieltää *ikäihminen*-nimityksen sopivan uutisointiin ja otsikoihin. Informanteista vain 5 on valinnut virkkeeseen *vanhuksen*. Yksi heistä liittää virkkeen myös uutisointiin ja ajattelee, että *vanhus*-nimitys ylittäisi uutiskynnyksen.

Neljännän virkkeen *Pienikin onnettomuus voi viedä – – toimintakyvyn loppuelämäksi* valinnoista erottuu selkeästi *vanhus*-nimitys, sillä taulukon 12 mukaan yli 60 prosenttia vastaajista on valinnut sen virkkeeseen. Perusteluissa korostuu *vanhuksen* huonokuntoisuus (35 mainintaa). Yksi informanteista kiinnittää esimerkissä (20) huomion virkkeen subjektin määritteeseen *pienikin*, jonka seurauksena *vanhuksen* hahmoon liitetty hauraus ja huonokuntoisuus aktivoituvat tässä kontekstissa.

- (20) **Lausekonteksti (erityisesti subjektin määrite pienikin)** luo mielikuvan, että kyse on jo selvästi iäkkäästä ihmisestä, ei esimerkiksi 70-vuotiaasta ikäihmisestä. (J034-5.4)

ikäihminen-nimitys on taulukon 12 mukaan valittu virkkeeseen sopivaksi 41 kertaa. Kuten kaikkien edellistenkin virkkeiden perusteluissa myös tässä informantit perustelevat valintaansa *ikäihmisen* kehikseen liittyvillä tiedoilla eli neutraaliudella (9 mainintaa) ja virallisuudella (4 mainintaa). Iänmäärittelytehtävässä käy ilmi (ks. taulukko 6), että *ikäihmisen* ikä kattaa laajan ikäjoukon, ja se näkyy tämänkin virkkeen perusteluissa, sillä 10 informanttia mainitsee sen perusteluikseen. 3 informanttia vertaa vastauksissaan ikäihmisen toimintakykyä vanhukseen; he ajattelevat vanhuksen olevan jo toimintakyvytön, joten ikäihmisellä on suurempi mahdollisuus menettää se.

TAULUKKO 12. Neljännen virkkeen vastausjakauma.

4. Pienikin onnettomuus voi viedä – – toimintakyvyn loppuelämäksi.		
	N	%
<i>vanhus</i>	68	61,8
<i>seniori</i>	1	0,9
<i>ikäihminen</i>	41	37,3
yht.	110	100

Viimeisen virkkeen ”*Hei katso! Tuo – – kaatui tuolla. Mennään auttamaan!*” täydennyksissä erottuu ylivoimaisesti *vanhus*-nimitys, sillä kuten taulukosta 13 näkyy, noin 90 prosenttia informanteista käyttäisi nimitystä kuvatussa tilanteessa. Heistä 43 perustelee valintaansa sillä, että *vanhus*-nimitys sopii parhaiten puhekieleen, ja moni kokee, että se on käytetyin näistä kolmesta tutkimastani nimityksestä. 2 informantin mielestä *vanhus*-nimitys sopisi erityisesti nuorten puheeseen.

TAULUKKO 13. Viidennen virkkeen vastausjakauma.

5. ”Hei katso! Tuo – – kaatui tuolla. Mennään auttamaan!”		
	N	%
<i>vanhus</i>	100	90,9
<i>seniori</i>	2	1,8
<i>ikäihminen</i>	8	7,3
yht.	110	100

4 informanttia kertoo perusteluissa, ettei käyttäisi tilanteessa ollenkaan *vanhus*-nimitystä, ja kolmen mielestä mikään nimityksistä ei sovi tilanteeseen. Informanteista 10 korvasi

nimitykset esimerkiksi sanalla *tyyppi* tai sukupuoleen viittaavilla ilmauksilla *mummo*, *mummu*, *pappa*, *papparainen*, *mies*, *nainen*. Taulukon 13 mukaan 8 informanttia käyttäisi tilanteessa nimitystä *ikäihminen*. Heistä 4 liittää käyttötilanteeseen korrektiuden; *vanhus*-nimityksen käyttö tilanteessa olisi heistä epäkunnioittavaa. Toinen *seniori*-nimityksen valinneista perustaa valintansa siihen, että *seniori* on epävirallinen ilmaus ja sopii siksi puhe-tilanteeseen.

4.5. Yhteenveto

Tutkimieni nimitysten *vanhus*, *seniori* ja *ikäihminen* hahmot muodostuvat osin samoista merkityspiirteistä. Jokaisen nimityksen hahmossa korostuu ikä ja fyysinen toimintakyky. Eniten eroavaisuutta nimitysten hahmoissa on fyysisen toimintakyvyn osalta. Informantit pitävät *vanhusta* kaikkein heikoimpana toimintakyvyltään, kun taas *seniori* nähdään aktiivisena ja hyväkuntoisena. *ikäihminen*-nimitys puolestaan määritellään *vanhuksen* ja *seniorin* kautta; *ikäihminen* on samanikäinen kuin *vanhus* mutta toimintakyvyltään kuitenkin *seniorin* kaltainen. Se, että nimitysten hahmoissa korostuu samoja merkityspiirteitä, kertoo siitä, että ne ovat lähimerkityksisiä sanoja. *vanhuksen* hahmoon liitetään muita nimityksiä enemmän tarkoitteen ulkonäköön kuuluvia merkityksiä, kuten *harmaantunut* ja *ryppyinen*. Sama seikka käy ilmi myös Kaarina Monosen (2015) tekemässä kartoituksessa vanhoista ihmisistä käytetyistä nimistä (ks. luku 1.2.). Nimityksistä ainoastaan *seniorin* hahmoon liitetään sukupuoleen liittyvä merkitys; muutama informantti ajattelee *seniorin* olevan mies.

Tutkimukseni mukaan *vanhus*-nimityksen käytettävyys kasvaa sitä mukaa, mitä vanhemmasta tarkoitteesta on kysymys. Melkein kaikki informanteista käyttäisivät *vanhus*-nimitystä yli 81-vuotiaista. *seniori*-nimityksen käytettävyys jakautuu eri ikäryhmille tasaisemmin kuin *vanhuksen* ja *ikäihmisen*. *seniori*-nimitystä käytettäisiin tutkimukseni mukaan eniten 66–80-vuotiaista, sillä yli puolet informanteista oli valinnut nämä ikäryhmät. Yli 60 prosenttia informanteista käyttäisi *ikäihminen*-nimitystä yli 71-vuotiaista ja eniten nimitystä käytettäisiin 76–80-vuotiaisiin viitatessa.

länmäärittelytehtävästä saamani tulos poikkeaa Laakson ja Leinosen (2016) opinnäytetyön tuloksista nimitysten ikäjärjestyksessä *seniori*- ja *ikäihminen*-nimitysten osalta (ks.

luku 1.2.). Heidän tulostensa perusteella nimitykset voitiin asettaa ikäjärjestykseen nuorimmasta vanhimpaan seuraavasti: *ikäihminen*, *seniori*, *vanhus*. Tutkimukseni tulosten perusteella *senioria* voidaan pitää nimitysten ikäjärjestyksessä nuorimpana, joten tutkimukseni mukaan ikäjärjestys olisikin: *seniori*, *ikäihminen*, *vanhus*. Muuten nimityksistä tekemäni havainnot tukevat Laakson ja Leinosen (2016) opinnäytetyön tuloksia.

vanhus-nimitys erottuu kielteisyydeltään muista nimityksistä, sillä sävynmäärittelytehtävän perusteella nimitystä pidetään kielteisehkönä. Useissa informanttien kommentoissa nousee esille se, että *vanhus*-nimityksen kehystietoon liittyvä kielteinen affektisuus vaikuttaa nimityksen käyttöön siten, että sen käyttöä voidaan vältellä. Toisaalta lauseentäydennystehtävän 5 viimeisen virkkeen (ks. liite) perusteluissa korostuu se, että nimitys on hyvin tyypillinen puhekielessä. Virallisissa konteksteissa esiintyessään *vanhus*-nimitystä pidetään neutraalina ilmauksena.

seniori-nimityksen kehukseen liitetään myönteinen sävy huomattavasti muita nimityksiä enemmän. *seniori*-nimitys yhdistetään enemmän epämuodollisiin konteksteihin ja markkinointiteksteihin. Informanttien mukaan *seniori*-nimitystä saatetaan käyttää kiertoilmauksena esimerkiksi *vanhukselle*. Vaikka *seniori*-nimitystä suurelta osin pidetäänkin myönteisenä, liittyy sen kehystietoon myös teennäisyyden affekti, joka korostui myös Monosen (2015) selvityksessä (ks. luku 1.2.).

ikäihminen-nimityksen kehystiedossa korostuu sen kattavuus; sen voidaan ajatella olevan hyperonyymi *seniorille* ja *vanhukselle*. Sitä voidaan käyttää myös viitattaessa suureen määrään, joukkoon, vanhoja ihmisiä. *ikäihminen*-nimitystä pidetään nimityksistä neutraalimpana ja muodollisimpana ja siten sopivana virallisiin konteksteihin. Nimityksen käyttäjänä voi olla esimerkiksi poliitikko tai toimittaja, joka *ikäihminen*-nimitystä käyttämällä pyrkii korrektiuteen ja välttää näin leimaamasta vanhoja ihmisiä.

Luvussa 2.1. olen esitellyt sanakirjojen kuvaukset nimityksistä. Uusin sanakirja, *Kielitoimiston sanakirja* (KS 2021 s.v. *vanhus*), määrittelee *vanhuksen* päämerkitykseksi 'vanha ihminen' ja sanalla voidaan tarkoittaa myös murteellisesti ja leikkimielisesti samaa kuin *vanhemmat* 'äiti tai isä suhteessa lapseensa tai lapsiinsa' (KS s.v. *vanhempi*). *Kielitoimiston sanakirja* (KS 2021) antaa *vanhus*-sanankäytöstä seuraavat esimerkit: *Harmaapäinen*

virkeä vanhus, 80-vuotias vanhus ja vanhusten päiväkoti. Aineistoni perusteella *vanhuk- sen* hahmoon liitetään kyllä *harmaantuminen*, mutta *vanhusta* ei enää pidetä virkeänä vaan ennemminkin huonokuntoisena. Iänmäärittelytehtävän vastaukset tukevat *Kielitoi- miston sanakirjan* (KS 2021) esimerkkiä *80-vuotias vanhus. vanhuksen* kehykseen liitet- tävä avuntarve ja kielteisehkö affekti sekä eläkkeellä oleminen eivät tule ilmi sanakirjan kuvauksessa.

Kielitoimiston sanakirjan (KS 2021 s.v. *seniori*) mukaan *seniorilla* ensisijaisesti tarkoi- tetaan ’järjestön tms. vanhempaa tai ikäjäsentä’ tai ’urheilussa juniorivaiheen ohittanutta, täysi-ikäistä urheilijaa’. Myös muutama informanteistani yhdistää nimityksen merkityk- sen urheiluun. Sanan toiseksi merkitykseksi *Kielitoimiston sanakirja* (KS 2021) määrittää ’vanhuksen’. Toisin kuin edeltäjänsä, *Suomen kielen perussanakirja* (PS s.v. *seniori*), *Kielitoimiston sanakirja* (KS 2021) ei yhdistä *seniori*-sanaan leikkimielisyyttä, kun sa- nalla tarkoitetaan *vanhusta*. Saamissani vastauksissa ei myöskään korostu leikkimieli- syys, vaan nimityksen kehystietoon liitetään pikemminkin epämuodollisuus, ja sitä pide- tään epävirallisiin konteksteihin sopivana ilmauksena. Informanttieni *seniorin* hahmoon, yhdistettävää fyysistä toimintakykyä kuvaavaa aktiivisuutta ei mainita edellä mainituissa sanakirjoissa ollenkaan. Myöskään erityisen vahvasti *seniorin* kehykseen yhdistettävä eläkkeellä olo ei tule ilmi sanakirjojen kuvauksissa.

Sanakirjojen määritelmät *ikäihmisestä* ovat suppeat, sillä *Kielitoimiston sanakirja* (KS 2021 s.v. *ikäihminen*) antaa sille ainoastaan merkityksen ’vanha ihminen’. Informanttini liittävät myös *ikäihmisen* kehystietoon eläkkeellä olon. Tutkimukseni mukaan *ikäihmistä* pidetään yläkäsitteenä esimerkiksi *vanhukselle* ja *seniorille*, ja se kattaa laajan ikäjoukon. Nimityksenä *ikäihminen* on neutraali ja se yhdistetään virallisiin konteksteihin sopivaksi. Edellä esittämiäni seikkojen perusteella voidaan todeta, että tutkimukseni antaa nimitys- ten merkityksistä myös sellaista tietoa, jota ei sanakirjoissa esitetä.

5. PÄÄTÄNTÖ

Kandidaatintutkielmassani tutkin kolmea vanhoihin ihmisiin liitettyä nimitystä *vanhus*, *seniori* ja *ikäihminen* kognitiivisen kieliopin ja kyselytutkimuksen tarjoamin keinoin. Tarkoitukseni oli selvittää, millaisia merkityksiä ihmiset liittävät nimityksiin ja miten ne eroavat sanakirjojen määritelmistä. Tutkimuskysymyksilläni pyrin saamaan tietoa siitä, miten nimitykset eroavat toisistaan, ja millaisiin tilanteisiin nimitykset mielletään. Tutkimuskysymykseni olivat seuraavat:

- Mitä mielikuvia nimityksiin liittyy nimityksen tarkoitteen ominaisuuksista, kuten esimerkiksi fyysisestä olemuksesta ja iästä?
- Miten nimitykset eroavat toisistaan affektiivisuudeltaan ja muodollisuudeltaan?
- Millaisiin tilanteisiin nimitykset mielletään?

Keräsin tutkimusaineistoni 28.10.–5.11.2020 kyselylomakkeella, jonka loin Webropol-palvelussa. Jaoin kyselylomakettani Facebookissa omilla sivuillani sekä suomen kielen sanojen merkityksestä kiinnostuneitten ryhmässä Kieli on koti, metsä ja puutarha. Kyselyyni vastasi yhteensä 110 informanttia.

Kyselylomakkeen viimeisessä tehtävässä 5 (ks. liite) informantin piti valita jokin kolmesta nimityksestä kuhunkin viiteen annettuun virkkeeseen ja perustella valintansa. Tehtävä toimi kokeiluna sille, miten sen kaltainen tehtävätyyppi toimisi nimitysten merkitysten selvittämisessä. Vaikka täydennettävien virkkeiden aiheet ohjasivatkin informanttieni vastauksia jonkin verran, sain tehtävästä myös uutta tietoa nimitysten hahmoihin ja kehyksiin liittyen. Koska halusin pitää lomakkeeni miellyttävän pituisena, kyselyssäni ei ollut suoranaista tehtävää, jossa informanttini olisivat vapaasti saaneet luoda tilanteita, joissa nimityksiä käyttävät. Nimitysten tilanteisuuden selvittäminen jäi täten aika pintapuoliseksi, mutta sain muutamien tehtävien vastauksissa ja kommentteissa jonkinlaista tietoa siitä, minkälaisiin tilanteisiin informanttini nimitykset mahdollisesti liittäisivät.

Kyselylomakkeeni pystyi täyttämään kännykällä, tabletilla ja tietokoneella. Tämä on saattanut vaikuttaa vastausten laatuun, sillä esimerkiksi kyselyn täyttäminen kännykällä voi tuntua työläämmältä kuin tietokoneella vastaaminen. Varsinkin viimeisen tehtävän vastauksissa oli havaittavissa pientä väsymystä, sillä ne olivat pituudeltaan lyhyempiä ja

moni saattoi perustella useampaa kohtaa täysin samalla perustelulla. Olisin voinut kyselyni aluksi tiedustella, käyttäkö informantti nimityksiä kielenkäytössään, sillä muutaman tehtävän kommentteissa kävi ilmi, ettei informantti käyttänyt lainkaan jotain nimitystä tai mitään kolmesta nimityksestä. Tässä yhteydessä olisin voinut myös kysyä, miksi informantti ei käytä nimitystä ja saada sen kautta enemmän tietoa nimityksen kehukseen liittyvistä merkityksistä.

Tutkimustuloksistani selvisi, että *vanhuksen* hahmo muodostuu muun muassa heikentyneestä toimintakyvystä ja fyysisestä olemuksesta sekä korkeasta iästä. *vanhus*-nimitystä pidetään muita nimityksiä kielteisempänä, mikä saattaa joissakin tilanteissa vaikuttaa sen käyttöön. *vanhus*-nimityksen käytön ajatellaan kuitenkin sopivan puhetilanteisiin. *seniorin* hahmossa korostuu hyvä toimintakyky ja aktiivisuus, ja siihen liitetään myös mies-sukupuoli. Nimitystä pidetään sävyllään myönteisenä ja sen ajatellaan sopivan enemmän epämuodollisiin kuin virallisiin tilanteisiin. *seniori*-nimitys saattaa toimia myös kiertoilmauksena *vanhukselle*. *ikäihminen*-nimitystä pidetään laajan ikäryhmän kattavana nimityksenä. Sitä voidaan informanttien mukaan pitää hyperonyyminä muille nimityksille, joita käytetään vanhoista ihmisistä. *ikäihminen*-nimitystä pidetään sävyllään neutraalina. Jokaisen nimityksen kehystietoon liitetään eläkkeellä oleminen.

Saamani tulokset vahvistavat Monosen (2015) selvityksestä ja Laakson ja Leinosen (2016) opinnäytetyöstä saatuja tuloksia. Lisäksi tulokseni tukevat *Kielitoimiston sanakirjan* (KS 2021), *Suomen kielen perussanakirjan* (PS) ja *Nykysuomen sanakirjan* (NS) nimityksille antamia merkityksiä. Tutkimukseni antaa lisätietoa nimitysten tarkoitteiden iästä ja affektisuudesta, jotka puolestaan rakentavat lähimerkityksisten sanojen välille merkityseroja.

Tutkimukseni tarjoaa mahdollisuuksia myös jatkotutkimuksille. Korpustutkimus mahdollistaisi nimitysten tutkimisen autenttisissa tilanteissa. Erityisen mielenkiintoista olisi tutkia korpusmenetelmän avulla *ikäihminen*-nimityksen esiintymistilanteita, sillä sain muutamaaan tehtävään *ikäihmisen* käyttöä koskevan kommentin, joissa informantit ajattelivat *ikäihminen*-nimitystä käytettävän kollektiivisesti, joukkoa kuvaavissa tilanteissa. Toisaalta nimityksiä voisi tarkastella myös kriittisen diskurssianalyysin näkökulmasta, sillä

tutkimukseni mukaan ainakin *ikäihminen*-nimityksen käyttäminen yhdistettiin politiikkaan ja sen sanottiin olevan väline ihmisten suosioon. Näin ollen voisi olla kiinnostavaa tutkia, liittyykö myös muiden nimitysten käyttöön jonkinlaisia valtarakenteita.

LÄHTEET

- ABSETZ, PILVIKKI – FOGELHOLM, MIKAEL – HAAPOLA, ILKKA – HEINONEN, HEIKKI – KASILA, KIRSTI – KARISTO, ANTTI – MÄKELÄ, TIINA – SEPPÄNEN, MARJAANA – TALJA, MARTTI – UUTELA, ANTTI – VALVE, RAISA – VÄÄNÄNEN, ILKKA 2007: *Ikihyvä Päijät-Häme -tutkimus. Peruseräraportti 2005. Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveysyhtymän julkaisuja 65*. Lahti.
- CRUSE, D. A. 1986: *Lexical semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ITKONEN, ESA 2003: *What is Language? A Study in the Philosophy of Linguistics*. Publications in General Linguistics 8. University of Turku.
- JANTUNEN, JARMO HARRI 2004: *Synonymia ja käännössuomi. Korpusnäkökulma samamerkityksisyyden kontekstuaalisuuteen ja käännöskielen leksikaaliin erityispiirteisiin*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 35. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- KS = *Kielitoimiston sanakirja*. 2020. Helsinki: Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 35. URN:NBN:fi:kotus-201433. <URL <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi>>. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 11.11.2020.
- KYNKÄÄNNIEMI, JENNI 2015: *Naiseen viittaavat parisuhdenimitykset*. Kandidaatintutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen oppiaine.
- KYNKÄÄNNIEMI, JENNI 2018: *Parisuhdenimitysten emäntä, muija ja vaimoke semantiikka*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen oppiaine.
- KÄSMÄ, EMILIA 2019: *”Olin ajatellut että random tarkoittaisi enemmän sellaista satunnaista, mutta ei se sopinutkaan tähän yhteyteen.” Lainasana random polyseemisenä yksikkönä*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen oppiaine.
- LAAKSO, MARTTA – LEINONEN, HEINI 2016: *Ikääntynyt, ikäihminen, seniori vai vanhus? Eri sukupolvien näkemyksiä ikääntymisen käsitteistä*. Opinnäytetyö. Karelia-ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelma.
- LANGACKER, RONALD W. 1987: *Foundations of Cognitive Grammar. Volume I. Theoretical prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- LEINO, PENTTI 1993: *Suomen kielen kognitiivista kielioppia 1. Polysemia. Kielen moniselitteisyys*. Kieli 7. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- MONONEN, KAARINA 2015: *Vanhus vai seniorikansalainen? Sanojen herättämiä mielikuvia kartoittamassa*. – *Gerontologia* 2/2015 s. 120–121.

- MÄKINEN, MARKO – RAHKONEN, JUHO 2013: Eloisa ikä -ohjelman kyselytutkimus. Esitelmä. Taloustutkimus Oy. 18.11.2013. <http://eloisaika-fi.directo.fi/@Bin/c3995ea5d0cda4b3d9611477707a777d/1624475943/application/pdf/71037/Embargo%20-%2018112013%20klo%200915%20Eloisan%20ik%C3%A4gallup%20.pdf> (29.10.2020).
- NS = *Nyky-suomen sanakirja*. Helsinki: WSOY 1951–1961.
- PS = *Suomen kielen perussanakirja*. Helsinki: Valtion painatuskeskus & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 1990–1994.
- PÄIVÄRINTA, ANNA-MARIA 2017: *Mieheen viittaavien parisuhdenimitysten semantiikka*. Kandidaatintutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen oppiaine.
- RAHKONEN, JUHO 2018: Suomalainen ikägallup, osa 2. Eloisa ikä -avustusohjelman mielipidekysely. Esitelmä. Taloustutkimus Oy. 23.3.2018. <https://www.sttinfo.fi/data/attachments/00352/883e1196-034d-4bbd-b5e8-b4bdbb479090.pdf> (29.10.2020).
- RAUKKO, JARNO 1994: Polysemia. Merkitysten verkosto – merkityksen verkko. – Pentti Leino & Tiina Onikki (toim.), *Näkökulmia polysemiaan* s. 36–69. Kieli 8. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- RAUKKO, JARNO 2002: Pitämisen polysemia. Miten koehenkilöt hahmottavat pitää-verbien merkitystyyppiä. – *Virittäjä* 3/2002 s. 354–374.
- VANHATALO, ULLA 2005: *Kyselytestit synonymian selvittämisessä. Sanastotietoutta kielenpuhujilta sähköiseen sanakirjaan*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/19638/kyselyte.pdf?sequence=2> (16.2.2021).
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2008: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://scripta.kotus.fi/visk> (20.1.2021).

LIITE. Kyselylomake.

Kyselytutkimus vanhoista ihmisistä käytetyistä nimityksistä

Pakolliset kentät merkitään asteriskilla (*) ja ne tulee täyttää lomakkeen viimeistelemiseksi.

Tervetuloa!

Kerään kyselylomakkeen avulla aineistoa suomen kielen kandidaatintutkielmaani varten. Tutkin kolmea vanhoihin ihmisiin liittyvää nimitystä ja niiden saamia merkityksiä. Vastaa kysymyksiin rohkeasti oman kielitajusi mukaan. Muista, että vääriä vastauksia ei ole.

Suuri kiitos vastauksistasi ja ajastasi!

Terveisin Jenna Aunio

TAUSTATIEDOT

Tässä osiossa kysytään taustatietojasi. Niitä käytetään vain vastaajajoukon kuvaamiseen kokonaisuutena, eikä Sinua voida tunnistaa vastaustesi perusteella.

Äidinkieli *

Ikä*

Sukupuoli *

- nainen
- mies
- muu
- en halua kertoa

1. Kuvaile omin sanoin, millaisia ihmisiä vanhus, seniori ja ikäihminen ovat.

a) vanhus *

b) seniori *

c) ikäihminen *

Voit halutessasi kommentoida tehtävää 1.

2. Minkä ikäisestä ihmisestä käyttäisit alla olevia nimityksiä?

Valitse kaikki ne ikäryhmät, joihin kyseisellä nimityksellä voi mielestäsi viitata. Voit siis valita useampia ikävaihtoehtoja yhdelle nimitykselle.

	56–60 v.	61–65 v.	66–70 v.	71–75 v.	76–80 v.	81–85 v.	86–90 v.	91–95 v.	96– v.
a) vanhus *	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b) seniori *	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c) ikäihminen *	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Voit halutessasi kommentoida tehtävää 2.

3. Millainen nimitys on sävyltään?

	myönteinen	myönteisehkö	neutraali	kielteisehkö	kielteinen
a) vanhus *	☐	☐	☐	☐	☐
b) seniori *	☐	☐	☐	☐	☐
c) ikäihminen *	☐	☐	☐	☐	☐

Voit halutessasi kommentoida tehtävää 3.

4. Pohdi seuraavaksi alla olevien sanojen muodollisuutta. Mikä sanoista sopii parhaiten muodolliseen kontekstiin, jos lakitekstiä pidetään muodollisena tekstinä ja blogitekstiä epämuodollisena? Aseta sanat muodollisuusjärjestykseen siten, että 1 = muodollisin, 3 = epämuodollisin. *

	☐	1
a) vanhus	☐	2
	☐	3
	☐	1
b) seniori	☐	2
	☐	3
	☐	1
c) ikäihminen	☐	2
	☐	3

Voit halutessasi kommentoida tehtävää 4.

5. Valitse mielestäsi sopivin vaihtoehto viivojen paikalle. Kerro lyhyesti, miksi valitsit kyseisen vaihtoehdon tilanteeseen.

1. Kunnan on toteutettava ---- arvokasta elämää tukeva pitkäaikainen hoito ja huolenpito ensisijaisesti hänen kotiinsa annettavilla palveluilla.

- a) vanhuksen
- b) seniorin
- c) ikäihmisen

Kerro lyhyesti, miksi valitsemasi sana sopii kuvattuun tilanteeseen. *

2. ---- seksuaalisuus on yhä tabu. *

- a) Vanhusten
- b) Senioreiden
- c) Ikäihmisten

Kerro lyhyesti, miksi valitsemasi sana sopii kuvattuun tilanteeseen. *

3. ---- kiinnostuivat kielimatkoista. *

- a) Vanhukset
- b) Seniorit
- c) Ikäihmiset

Kerro lyhyesti, miksi valitsemasi sana sopii kuvattuun tilanteeseen. *

4. Pienikin onnettomuus voi viedä ---- toimintakyvyn loppuelämäksi. *

- a) vanhukselta
- b) seniorilta
- c) ikäihmiseltä

Kerro lyhyesti, miksi valitsemasi sana sopii kuvattuun tilanteeseen. *

5. "Hei, katso! Tuo ---- kaatui tuolla. Mennään auttamaan!" *

- a) vanhus
- b) seniori
- c) ikäihminen

Kerro lyhyesti, miksi valitsemasi sana sopii kuvattuun tilanteeseen. *